УДК 947. 04 "1896-1944"
М 42

Оксана МЕДВІДЬ

УЧАСТЬ ДМИТРА ПАЛІЇВА У ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАННЯХ 1914 – 1920 рр.

У статті простежено процес формування суспільно-політичних поглядів Д.Паліїва на тлі соціально-економічного і політичного життя Західної України першої половини XX ст., висвітлено його участь у бойових операціях Першої світової війни, військово-організаційну діяльність у період становлення Збройних сил ЗУНР і УНР 1918 – 1920 рр.

Ключові слова: *Дмитро Паліїв, легіон УСС, Галицька армія, національно-визвольний рух.*

Визвольні змагання українського народу першої половини XX ст. висунули із середовища національно свідомої інтелігенції тисячі відомих громадсько-політичних і військових діячів, яких революція 1917–1920 рр., а згодом національно-визвольна боротьба міжвоєнного часу і рух Опору 40-х років поставили в епіцентр державотворчих битв за незалежність і соборність України. Однак довгі десятиліття тоталітарний режим в СРСР намагався викорінити із суспільної свідомості історичну пам'ять, прагнучи спотворити образ українських державотворців новітньої доби – Михайла Грушевського, Симона Петлюри, Павла Скоропадського, Євгена Петрушевича та ін. Особливо ж затушовувалися життєвий шлях та політична біографія діячів праворадикального табору національно-визвольного руху, яких трактовано "буржуазними націоналістами". До них традиційно зараховувалися Євген Коновалець, Андрій Мельник, Степан Бандера, а також Дмитро Паліїв (1896 – 1944) – старшина легіону

© Медвідь Оксана, 2003

Українських січових стрільців і Галицької армії, а наприкінці 30-х років – XX ст. фундатор і лідер праворадикального Фронту національної єдності у Західній Україні.

В історіографічному масиві Українських визвольних змагань першої половини XX ст. дуже мало спеціальних праць, присвячених військовим діячам національних військових формувань – легіону Українських січових стрільців (1914–1918) і Галицькій армії (1918–1920). Найбільше конкретно-історичної інформації про фронтові дороги Д.Палієва у складі легіону УСС і Галицької армії, його участь у Листопадовій національно-демократичній революції 1918 р. містять військово-історичні нариси й мемуарно-аналітичні публікації діячів ЗУНР, генералів, старшин і стрільців легіону УСС та Галицької армії, почасти Армії УНР [1; 3; 6]. На сучасному етапі розвитку української історіографії з'явилися перші узагальнювальні праці з історії визвольних змагань першої чверті XX ст., українського січового стрілецтва та Галицької армії, в яких показано участь Д.Палієва в політичному і громадсько-культурному житті Галичини першої половини XX ст. Зокрема В.Гордієнко висвітлив участь Д.Палієва у роботі Центрального військового комітету при підготовці повстання 1 листопада 1918 р. у Львові [2]; М.Литвин і К.Науменко показали початок його бойового шляху у складі легіону УСС [7]; С.Макарчук схарактеризував діяльність Д.Палієва на посаді помічника військового міністра ЗУНР Д.Вітовського [9]. Однак зазначені публікації далеко не вичерпують порушеної проблеми.

Мета цієї статті – на основі нових історичних фактів висвітлити участь Д.Палієва у формуванні та бойових діях легіону Українських січових стрільців у роки Першої світової війни, показати його роль у боротьбі галицьких українців за національно-державну незалежність.

Наприкінці XIX – початку XX ст. національно-визвольний рух у Східній Галичині набув нової якості – услід за численними громадсько-культурними і парамілітарними товариствами ("Просвіта", "Сокіл", "Січ" та ін.) з'явилися перші українські політичні партії, які перебрали лідерство цього руху у греко-

католицького священництва. Власне Греко-католицька церква та її посли у Галицькому сеймі у 60–90-х роках XIX століття були ініціаторами більшості національно-патріотичних ініціатив галицьких українців. Отож не дивно, що в родинах греко-католицьких парохів виховалося десятки відомих українських політиків і військовиків кінця XIX – першої половини XX ст. Серед них був і Дмитро Паліїв – відомий військово-політичний діяч Визвольних змагань 20 – 40-х рр. XX ст.

Народився Д.Паліїв 17 травня 1896 р. в селі Перевозець Калуського повіту на Прикарпатті. Батько – отець Іван Паліїв – був парохом у Звенигородці, згодом у селах Кутищі, Перевізці. Патріотично налаштований, отець Іван присвячував багато часу просвітництву селян, організував для них кооперативну молочарню, постійно старався піднести господарський рівень села. Національно-культурні традиції юнакові прищеплювала матір. До гімназії ходив у Станіславові, де рівень викладання був не дуже високий, тож згодом батькам довелося перевести Дмитра до гімназії у Перемишлі. Це була типова гуманітарна гімназія передвоєнного часу, зі строгими вимогами. Саме там Дмитро вступив до самоосвітнього таємного гуртка, а згодом "Пласту", був активним учасником футбольної дружини гімназійного спортового кружка "Сянова Чайка".

28 червня 1914 р. старовинними вулицями Львова під звук сокільських оркестрів пройшов багатотисячний похід "Соколів", "Січей" і "Пласту". Як згадував вояк Легіону УСС Іван Коцур, серед учасників цього походу на честь століття від дня народження Т.Шевченка у сотні Василя Дідушка крокував гімназист Дмитро Паліїв [8, 23]. Саме у цей день у столиці Сербії Сараєво було підступно вбито австрійського престолонаслідника Фердинанда і його дружину Софію. А вже через місяць почалася Перша світова війна, яка втягнула у кривавий вир 49 держав. 28 липня Австро-Угорщина оголосила війну Сербії, 5 серпня – Росія Австрії.

Війна загострила і активізувала на міжнародній арені українське питання і змусила політиків шукати нові підходи й аргументи з метою консолідації національно-патріотичних сил.

2 серпня 1914 р. у Львові утворено міжпартійну Головну українську раду (ГУР). Її Маніфест від 3 серпня закликав український народ "стати однодушно проти царської імперії, при тій державі, в якій українське національне життя найшло свободу розвитку... Побіда Австро-Угорської Монархії буде нашою побідою. І чим більше буде пораження Росії, тим швидше виб'є година визволення України. Нехай на руїнах царської імперії зійде сонце вільної України" [1, 212].

Тоді ж для організації українського війська ГУР утворила із числа політиків та українських військовиків Українську боєву управу. До неї увійшли представники стрілецької секції Українського січового союзу, львівських організацій Січових стрільців та "Сокола-батька" у Львові. Бойова управа звернулася до уряду Австрії з проханням дозволити сформувати легіон Українських січових стільців. Невдовзі згоду було отримано.

Зрозуміло, що галицька молодь з ентузіазмом сприйняла заклик творити національні збройні сили. У серпні до легіону зголосилося майже 28 тисяч юнаків і дівчат. Сімнадцятилітній Дмитро також відгукнувся на заклик Бойової управи. Отримавши благословення батьків, Дмитро вирушив до Калуша, де збиралися добровольці з цього прикарпатського повіту [10, 2].

З перших днів війни прикарпатські землі стали ареною великих битв армій Росії і Австро-Угорщини. Уже в серпні 1914 р. російські війська вступили у Тернопіль, Бучач, Чортків і розгорнули наступ на Львів, який захопили 3 вересня. У зв'язку з цим добровольців евакуювали залізницею до Стрия, де їх мали остаточно відібрати до легіону. У ті дні Дмитра Паліїва прийняли до сотні Василя Дідушка. А вже 3 вересня 1914 р. на привокзальній площі у Стрию відбулося урочисте прийняття присяги. Тоді ж прийшла звістка про те, що російська армія зайняла Львів. Легіон УСС переведено на Закарпаття, у села Страбич і Горонда (нині околиця Мукачева). Сумним був тоді вигляд УСС – еліти українського народу. Подерта військова одежа мадярського покрою та старе взуття. Не краще виглядали

й українські старшини. Але молоді стрільці пильно та з великим запалом проводили вишкіл, вивчали воєнні традиції княжих часів та запорізького козацтва [7, 12 – 13].

Однак перепочинок в УСС тривав недовго. Російська армія у серпні-вересні зайняла практично всю Галичину (окрім Перемишльської фортеці) й загрожувала Мадярщині. Генерал Гофман 10 вересня віддав наказ про введення легіону УСС у бойові дії в Карпатах. Першою покинула Горонду сотня Василя Дідушка, з нею на фронт і пішов Дмитро Паліїв. У нерівних боях, де переважала царська армія, впало десятки невинних людей [2, 6]. Саме в австрійській групі полковника Шперберга сотня у бою на Верецькому перевалі втратила 63 бійці [5, 210]. Тоді австрійське командування нарешті визнало повним безглуздям використовувати невишколене вояцтво в бою й відтягнуло сотні УСС до Чинадієва для реорганізації. У жовтні 1914 р. реформовані та вишколені сотні знову передислоковано на фронт у Карпати. 3 – 5 листопада сотні В.Дідушка, К.Гутковського, Р.Дудинського, С.Горука, З.Носковського відстояли свої позиції в районі Синьовидного, завдавши противникові значних втрат [7, 21].

У листопаді 1914 р. продовжено реорганізацію легіону УСС. Тепер він складався з двох куренів – Степана Шухевича і Сеня Горука. Тоді Дмитро Паліїв перейшов до сотні Дмитра Вітовського (до війни – педагога, уродженця с. Медуха під Галичем), яка воювала під командою досвідченого С.Шухевича. Звідти стрільця Д.Палієва відправили на вишкіл до школи запасу в Єгендорфі (Моравія), яку він закінчив у ранзі підхорунжого. Тоді вперше звела доля його з Мироном Тарнавським – майбутнім генералом, командувачем 100-тисячної Галицької армії.

Пізніше були кровопролитні бої стрілецтва під Семиківцями, на горі Лисоні під Бережанами на Тернопільщині. Лише на Лисоні УСС втратили 700 вояків. 29 вересня 1916 р. полк стрільців, що стояв у Потуторах на Бережанщині, після короткого бою був майже повністю взятий у російський полон. Залишилося лише 150 стрільців. Загалом ж, як зазначав Дмитро Паліїв, "на горі

Лисоні і в Потуторах УСС-и втратили майже весь свій актив, зовсім осиротіли. По цих боях не стало найактивніших і найвідважніших" [10, 24].

Так фактично загинув полк , що ще влітку 1916 р. мав 1665 стрільців і старшин. У липні 1917 р. цей полк знову зведено до куреня. Колишні полонені стали 1917 р. основою формації Січових стрільців у Києві як Кіш УСС, де служив у другій половині 1916 р. і в першій половині 1917 р. Д.Паліїв. Навесні 1917 р. він вітав відставку російського царату і створення у Києві широкопредставницького органу – Центральної Ради на чолі з Михайлом Грушевським (його Д.Паліїв знав як авторитетного історика і лідера довоєнного НТШ).

У ті революційні дні Д.Паліїв знову повернувся до легіону УСС. Після бою під Конюхами влітку 1917 р. розпочалася німецько-австрійська офензива проти російської армії. Під час цієї операції було звільнено всю Галичину від російської військової адміністрації. Стрільці стояли деякий час над Збручем, згодом їх переведено до Залісся, куди з вишколу прийшов також курінь під проводом отамана М.Тарнавського, у ньому знову служив і підхорунжий Дмитро Паліїв [8, 24].

На початку жовтня 1918 року всі формування УСС (фронтові частини, Вишкіл, Кіш) перевели на Буковину. Ще у серпні 1918 р. Народний комітет Української національно-демократичної партії утворив політичну комісію в складі Івана Кивелюка, Степана Барана, Василя Панейка, Володимира Бачинського, Льонгіна Цегельського для вирішення питань про необхідність утворення української таємної організації. Як наслідок, у вересні у Львові створено таємну старшинську організацію – Військовий комітет – у складі поручника І.Рудницького, четарів О.Каравана, Л.Огоновського, хорунжих І.Ватрана, М.Бараника, студента В.Полянського. Згодом до них приєдналися поручник Т.Мартинець, поручник Герасимович. 12 жовтня до комітету увійшли делегати від Українських січових стрільців: четар доктор В.Старосольський, сотник доктор Н.Гірняк і підхорунжий Дмитро Паліїв [8, 52].

12 жовтня 1918 р. відбулося засідання Військового комітету,

про яке Дмитро Паліїв згадував: "На засідання йшов я в переконанню, що ЦВК працює, як правдивий штаб, перед яким таке велетенське завдання. Яке ж було моє здивування, коли я почув теоретичні балачки про потребу праці. Я зголосився з пропозицією, що виготовлю на найближче засідання проект праці Ц.В.К., на що всі радо погодилися. 14 жовтня ми знову зійшлися на засідання. Мій організаційний проект прийнято. Вирішено приступити до фактичної організації тих військових частин у Львові, в яких були українці, а край поділено на округи і вирішено для кожної округи створити Окружну команду" [1, 25].

Певна плановість й цілеспрямованість у роботі ЦВК з'являється тільки 14 жовтня. На цьому засіданні вирішено запросити на посаду організаційного референта Комітету політика і письменника Осипа Назарука. Але він від пропозиції відмовився. ЦВК змушений був реалізацію плану доручити 15 жовтня 1918 р. Д.Паліїву. До Першолистопадового Чину залишалося 16 днів. За ці дні Центральним Військовим Комітетом і особисто Дмитром Палієвим було проведено нелегку військово-організаційну роботу, яка у житті українського народу започаткувала початок нової революції [3, 113].

Більшість дослідників вважають, що Військовий комітет, а особливо поручник Володимир Старосольський і підхорунжий Дмитро Паліїв, відіграли вагому роль у підготовці Листопадового Чину. Зокрема Д.Паліїв як організаційний референт Військового комітету підготував розгорнутий стратегічний план організації взяття влади по всій Східній Галичині. 30 жовтня Д.Паліїв провів таємну нараду з учнями старших класів гімназій – членами "Пласту". 80 гімназистів виконували розвідувальні завдання Військового комітету у четвер 31 жовтня 1918 року, а звіти про виконання здавали Д.Паліїву [9, 113].

Коли на ратушевій вежі Львова пробила четверта година, українські військові сили прийшли в рух. О 7-й годині ранку пролунало: "Львів наш!". Над міською ратушею замайорів синьо-жовтий прапор [8, 40].

Михайло Гуцуляк згодом зауважить: "Віддаючи справедливість і правду історії, мушу тут ствердити, як наочний свідок вечора 31 жовтня 1918 р., що фактичним конструктором-архітектором Листопадового Чину був нехто інший, як Дмитро Паліїв. Я смію ствердити, що якби не він, то хто знає чи Листопадовий Чин був би відбувся, а якщо так, то чи був би вдався" [3, 98].

Після Листопадового перевороту Дмитро Паліїв увійшов до штабу західноукраїнських збройних сил, що у середині листопада трансформувалися у Галицьку армію – одну з кращих європейських армій того часу. Лише після форсування Збруча і договору з армією генерала Денікіна (17 листопада 1919 р.) вона прийняла назву Українська галицька армія (УГА).

Начальна команда Галицької армії (до 8 листопада – Українська генеральна команда) була вищим органом керівництва збройних сил ЗУНР. Вона мала чітко визначену функцію – керувати бойовими діями армії у ході війни. Зрозуміло, що на початку свого існування НКГА мала невелику кількість старшин і спрощену структуру. Крім головного коменданта і його заступника – начальника штабу отамана УСС Сеня Горука, до її складу увійшли референти: артилерійський, муніційний, зв'язку, розвідки, харчування, санітарний, польової жандармерії, самохідний, обозний, поповнень і пресовий. Ці посади обійняли молоді галицькі старшини Іван Рудницький, Василь Панчак, Дмитро Паліїв, Петро Бубела та інші [8, 124 – 125].

На початку 1919 р. четар Дмитро Паліїв перейшов до команди II корпусу Галицької армії. Протягом усієї українсько-польської війни корпус (близько 7 тис. осіб) облягав серпом 15-тисячний гарнізон Львова, у зв'язку з чим отримав назву осадного. Він був сформований у січні 1919 р. на базі бойових груп "Схід", "Старе село" і "Наварія". Його командиром призначено підполковника (з 1 лютого 1919 р. – полковника) Мирона Тарнавського. За плечима цього досвідченого 49-літнього військовика була служба в австрійській армії, російський фронт Першої світової війни, де командував 16-м

піхотним полком, служба в Легіоні УСС 1917 р. Як уже згадувалося, його незмінним ад'ютантом був четар УСС Дмитро Паліїв [12, 143].

Власне після невдалого закінчення Чортківської операції влітку 1919 р. диктатор Західної області УНР Євген Петрушевич звільнив генерала-наддніпрянця О.Грекова зі становища Начального вождя Галицької армії і призначив на цей пост вольового М.Тарнавського. Цю посаду він обіймав до 5 листопада 1919 р. Упродовж чотирьох місяців Д.Паліїв як ад'ютант Начального вождя був свідком трагічного відступу Галицької армії та її блискучого серпневого наступу на Київ. Як відомо, 15 липня 1919 р. Директорія УНР і Диктатор Євген Петрушевич підписали постанову про влиття Галицької армії до армії УНР. Того ж дня Начальна команда, Диктатор і весь уряд ЗО УНР переїхали до Кам'янця-Подільського. Але й це об'єднання не внесло суттєвих змін в загальну військово-стратегічну ситуацію українських армій, які змушені були воювати відразу на кілька фронтів [12, 192].

2 серпня 1919 р. розпочався похід об'єднаних армій з метою звільнення української столиці. У нелегких боях було здобуто Фастів, Білу Церкву. І нарешті 30 серпня українське військо вибило більшовиків із Києва. Відбулася урочиста зустріч галицького стрілецтва з С.Петлюрою. 31 серпня Добрармія Денікіна розпочала атаку околиць Києва і витіснила українське козацтво із столиці. Упродовж вересня 1919 р. українська армія протистояла на Поділлі червоноармійським частинам і Добрармії генерала Денікіна. Але в другій половині жовтня галицьке стрілецтво охопила епідемія плямистого тифу. Знесилена Галицька армія тоді розпочала свій трагічний марш на південь України. Лише в середині січня 1920 року її бригади досягли Бірзули (північ Одеси), де розмістився її штаб. Зрозуміло, що на той час армія мала жалюгідний вигляд [9, 42].

Перемир'я генерала Денікіна з Добрармією у листопаді 1919 р. завершило воєнну історію УГА. Хоча сама армія існувала ще п'ять місяців після перемир'я, – вона вже не вела збройної боротьби проти ворогів України. За домовленістю із

Прагою, галицькі бригади інтерновано у таборах і робітничих командах Чехословаччини (Йозефів, Німецьке Яблонне, Ліберці, Ужгород, Чоп та ін.). Однак Д.Паліїв вирішив повертатися у рідний край, який був окупований Польщею [1, 128].

Отже, Д.Паліїв взяв активну участь у становленні українських військових формувань першої половини XX ст. – легіону УСС і Галицької армії. Він був одним із організаторів Листопадової національно-демократичної революції 1918 р. Визвольні змагання 1914 – 1920 рр. були для нього не лише військовим вишколом, але стали школою політичної боротьби за незалежність і соборність України.

1. Волинець С. Предвісники і творці листопадового зриву. Західноукраїнські громадські і політичні діячі. – Вінніпег: Тризуб, 1965. – 113с.
2. Гордієнко В. Листопад. Сходження на Голгофу (Історія УГА) // Літопис Червоної Калини. – 1991. – Ч.1. – С. 4 – 7.
3. Гупуляк М. Перший листопад 1918 року на Західних землях України зі спогадами і життєписами членів Комітету Виконавців Листопадового Чину. – Київ: Либідь, 1993. – 250 с.
4. Думін О. Історія Легіону Українських Січових Стрільців // Дзвін. – 1991. – Ч.10. – С. 110 – 132.
5. Ковалюк Р. Український студентський рух на західноукраїнських землях XIX–XX ст. – Львів: Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України, 2001. – 420 с.
6. Кузьма О. Листопадові дні 1918 р. – Львів: Б.в., 1931. – 67 с.
7. Литвин М., Науменко К. Історія галицького стрілецтва. – Львів: Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України, 1989. – 230с.
8. Литвин М. Українсько-польська війна 1918 – 1919 рр. – Львів: Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України; Інститут Східно-Центральної Європи. – 1998. – 488 с.
9. Макарчук С.А. Українська республіка галичан. – Львів: Світ, 1997. – 192 с.
10. Паліїв Д. Листопадова революція: З моїх споминів. – Львів: Б.в., 1929. – 25 с.
11. Шишка О. Слідами листопадових боїв. – Львів: Львівська Політехніка, 1993. – 236 с.
12. Якимович Богдан. Збройні сили України: Нарис історії. – Львів: Просвіта, 1996. – 359 с.

Оксана Медвидь. Участие Дмитрия Палиева в освободительном движении 1914–1920 гг. В статье исследуется

процесс формирования общественно-политических взглядов Д.Палиева на фоне социально-экономической и политической жизни Западной Украины первой половины XX ст., освещяется его участие в боевых операциях Первой мировой войны, военно-организационная деятельность в период становления Вооруженных сил ЗУНР и УНР 1918 – 1920 гг.

Ключевые слова: Дмитрий Палиев, легион УСС, Галичская армия, национально-освободительное движение.

Oksana Medvid'. Dmytro Paliiv's participation in national liberation movement (1914-1920). In this article the author observes the process of D. Paliiv's social and political views formation on the background of social, economic and political life of Western Ukraine in the first half of the 20th century. The author describes his participation in the military actions during Word War I, military activity during the period of WUPR and UPR Armed Forces formation, 1918-1920.

Key words: Dmytro Paliiv, Galician army, national liberation movement.

УДК 94 – 058.237 (477.830) "1944-1953"
П 58

Руслана ПОПП

СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВІ УМОВИ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ ЛЬВОВА У ПЕРШІ ПОВОЄННІ РОКИ (1944 – 1953)

У статті на основі архівних матеріалів, більшість із яких уперше залучена до наукового вжитку, розкриваються питання, пов'язані з соціально-побутовими умовами трудівників розумової праці у перші повоєнні роки. Висвітлюються основні напрямки і мета сталінської соціальної політики щодо інтелігенції. Аналізуються основні джерела матеріальних надходжень різних професійних груп інтелігенції Львова, стан забезпечення житлом, особливості взаємин на побутовому рівні.

Ключові слова: *інтелігенція, соціально-побутові умови, заробітна плата, соціальна політика, житлова проблема.*

Новітні тенденції розвитку історичної науки пов'язані з подальшою регіоналізацією історичних досліджень, зростанням уваги до локальної, місцевої історії, що цілком відповідає сучасним завданням розвитку історичних знань. Цим зумовлена зацікавленість проблемами історії інтелігенції окремих регіонів чи центрів.

В останні роки науковці В.Баран, В.Даниленко [1], О.Рубльов, Ю.Черченко [9], Б.Ярош [11,12], Т.Марусик [8], О.Замлинська [5], А.Русначенко [10], Ю.Киричук [6], вивчаючи становлення сталінської тоталітарної системи на західноукраїнських землях, а також політику режиму щодо різних верств населення у краї, розкривають ідеологічний тиск і репресії щодо інтелігенції. Не менш важливим є також дослідження її соціально-професійної структури, взаємин з іншими соціальними верствами,

© Попп Руслана, 2003